

การศึกษาสถานภาพและวิถีชีวิตสตรีไทยภาคเหนือจากงานบันทึกผ่านจิตรกรรมล้านนา

A STUDY OF STATUS AND WAY OF LIFE OF NORTHERN THAI WOMEN FROM DOCUMENTS AND MURAL PAINTINGS IN LANNA

ปิยะนภ อังควาณิชกุล / PIYANARD UNGKAWANICHAKUL
 นิสิตปริญญาเอก สาขาศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
 GRADUATE STUDENT, PROGRAM IN ART AND CULTURE,
 FACULTY OF FINE ARTS
 SRINAKHARINWIROT UNIVERSITY
 สาธิต ทิมวัฒนบรรเทิง¹ / SATHIT THIMWATBUNTHONG
 วิรุณ ตั้งเจริญ² / WIROON TUNGCHAROEN
 สมโชติ อ๋องสกุล³ / SOMCHOT ONGSAKUL

บทคัดย่อ

ในสมัยจารีตชนบธรรมเนียมไทยในภาคกลางทำให้สตรีไม่มีสิทธิเท่าเทียมกับชาย เนื่องจากอิทธิพลของคติทางพุทธศาสนา การกำหนดสิทธิทางกฎหมาย ในสมัยนั้น มีรากฐานความคิดว่าสตรีเป็นผู้ก่อให้เกิดกิเลสแก่บุรุษซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่เกี่ยวกับการหลุดพ้น ทำให้สตรีมีโอกาสแตกต่างจากบุรุษ สตรีไม่สามารถบวชเป็นภิกษุได้ ชนบธรรมเนียมไทยได้วางบทบาทและสถานภาพของสตรีต่างจากบุรุษ ส่วนใหญ่บุรุษได้รับการฝึกฝนอบรมให้เป็นผู้มีความรู้เพื่อเป็นผู้นำ ส่วนสตรีมีหน้าที่รองลงไป เช่น ประนบัติสามีและดูแลครอบครัว หรือการประกอบอาชีพซึ่งไม่จำเป็นต้องมีวิชาความรู้มากนัก สตรีจึงไม่ค่อยมีโอกาสทางการศึกษา อีกทั้งกฎหมายยังกำหนดสถานภาพของสตรีไทยในวัยเยาว์ให้เป็นทรัพย์สินของบิดามารดา และเมื่อเติบโตมีครอบครัวสตรีไทยก็ถูกกฎหมายกำหนดให้เป็นเสมือนทรัพย์สินของสามี สำหรับสตรีไทยภาคเหนือ ในอดีตได้มีกฎหมายมั่งรายศาสตร์บางข้อที่ได้ให้ความประนีประนอมแก่สถานภาพของสตรีอยู่หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่เกี่ยวกับลักษณะครอบครัว ซึ่งจะมีความแตกต่างกับข้อกำหนดในกฎหมายตราสามดวงที่ใช้กับสตรีไทยในภาคกลาง

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการเข้ามาของชาติตะวันตกทั้งในสยามและภูมิภาคเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น ชาวตะวันตกเหล่านี้ได้ทำการบันทึกการดำรงชีวิตของสตรีไทยภาคเหนือทั้งสตรีชั้นสูงและสตรีสามัญชน นอกจากงานบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษรแล้วยังมีบันทึกรูปแบบอื่น เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดในภาคเหนือ ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาวัดในพื้นที่ 2 จังหวัดคือจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดน่าน สำหรับจังหวัดเชียงใหม่มีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนาตะวันตก ส่วนจังหวัดน่าน เป็นศูนย์กลางล้านนาตะวันออกและมีหลักฐานภาพจิตรกรรมฝาผนังที่บ่งชี้สถานภาพของสตรีล้านนาในจังหวัดน่าน

คำสำคัญ สถานภาพและวิถีชีวิตสตรีไทยภาคเหนือ, จิตรกรรมล้านนา

Abstract

In the olden days when conventions and traditions were strictly followed, Thai women in the central region were not equal to men due to certain Buddhist values. Definitions of legal rights were then based on the concept that women were the root cause of men's desires, which were obstacles to the Enlightenment. This prevented women from having equal opportunities: they could not be

¹ รองศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ อาจารย์ที่ปรึกษาหลักปริญญานิพนธ์

² ศาสตราจารย์ ดร. ภาควิชาอักษรศาสตร์บัณฑิตยสถาน สำนักศิลปกรรม สาขาจิตรศิลป์ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมปริญญานิพนธ์

³ รองศาสตราจารย์ กรรมการบริหารหลักสูตรสาขาวิชาล้านนาศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมปริญญานิพนธ์

ordained. Traditionally, men and women had different roles and statuses. Most men were educated and trained to be the leader, while women took a supporting role of serving their husbands and taking care of the family. They had less chance of education and their jobs were rarely those that required much knowledge. Moreover, Thai laws defined women as property, of their parents when they were young, and, after marriage, of their husbands. As for the women in the northern region, certain clauses in the “Mangraisart” Code, especially those about family affair, were more lenient with women and were quite different from their counterparts in the Law of the Three Seals of the central region.

During the reign of King Rama V, an increased number of westerners came to Siam and Southeast Asia. Some of these people wrote about the way of life of northern Thai women, both the noble ladies and common women. Apart from written documents, there were also other types or records, such as mural paintings. This research chose to study temples in two provinces - Chiangmai and Nan - because of their importance (the former being the center of Western Lanna Kingdom and the latter that of Eastern Lanna Kingdom) and the fact that there were mural paintings in Nan that depict the status of Lanna women.

Keywords : the status and way of life of northern Thai women, Northern mural paintings

บทนำ

สถานภาพสตรีไทยในอดีต นับตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ยุคปรับปรุงประเทศ ยังไม่ได้รับการยกย่องหรือเปิดโอกาสให้มีสิทธิเท่าเทียมกับชาย และต่ำต่อกว่าบุรุษหลายด้าน สาเหตุที่ทำให้สตรีไทยในภาคกลางโดยทั่วไปไม่ได้รับความเท่าเทียมเช่นนี้ มีสาเหตุมาจากอิทธิพลคติทางพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีในสังคมไทย และการกำหนดสิทธิทางกฎหมาย ในด้านอิทธิพลคติทางพุทธศาสนา มีรากฐานความคิดที่ว่าสตรีเพศเป็นผู้ก่อให้เกิดกิเลสแก่บุรุษซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่บุรุษเพศจะเอาชนะสู่การหลุดพ้น เมื่อคติทางพุทธศาสนาได้กำหนดสถานภาพของสตรีให้เป็นเช่นนั้น จึงเกิดความคิดตามมามากว่าการเป็นเพศชายหรือเพศหญิงนั้นสืบเนื่องมาจากผลบุญและผลกรรม การเป็นสตรีเป็นผลจากการที่ได้ทำกรรมสะสมมาในอดีต จึงต้องเกิดมาเป็นหญิงเพื่อชดใช้กรรม ผลจากคติทางพุทธศาสนาจึงทำให้ฐานะของสตรีถูกกำหนดให้ต่ำกว่าบุรุษ แม้ในสมัยพุทธกาลสตรีสามารถบวชเป็นภิกษุณีได้ แต่ต่อมากการบวชเป็นภิกษุณีได้ถูกยกเลิก ทำให้สตรีมีโอกาสแตกต่างจากบุรุษ เช่นมิให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีได้ ส่วนด้านขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ได้วางบทบาทและสถานภาพของสตรีแตกต่างจากบุรุษ บุรุษเพศมีโอกาสได้รับการฝึกฝนอบรมให้เป็นผู้มี

ความรู้ในด้านต่างๆ เพื่อเหมาะสมในการเป็นผู้นำ ประกอบอาชีพนอกบ้าน รับใช้งานราชการ รวมทั้งการถูกเกณฑ์ไปรบยามเกิดศึกสงครามและถูกเกณฑ์แรงงานในฐานะไพร่ ส่วนสตรีมีหน้าที่ปรนนิบัติสามีและดูแลงานบ้านงานเรือน หรือการประกอบอาชีพทำไร่นาซึ่งไม่จำเป็นต้องมีวิชาความรู้ สตรีจึงต้องโอกาสทางการศึกษา และได้รับการฝึกฝนเพียงวิชาแม่บ้านแม่เรือนเท่านั้น อีกทั้งกฎหมายไทยยุคนั้นยังกำหนดสถานภาพของสตรีไทยในวัยเยาว์ให้เป็นทรัพย์สินของบิดามารดา และเมื่อเติบโตมีครอบครัวสตรีไทยก็ถูกกฎหมายกำหนดให้เป็นเสมือนทรัพย์สินของสามี ข้อกำหนดหลายข้อในกฎหมายตราสามดวงสะท้อนว่าสตรีไทยในอดีต มิได้มีสิทธิและอำนาจในการตัดสินใจชีวิตของตนเองหรือสามารถปกป้องเรียกร้องสิทธิของตนเองได้ นอกจากนี้สังคมไทยยังยอมรับให้ชายมีภรรยาได้หลายคน โดยจะเห็นได้ว่าในพระไอยการลักษณะฝ่าฝืน ซึ่งต่อมาเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายตราสามดวงอันมีผลบังคับใช้กับสตรีส่วนกลางหรือสตรีภาคกลาง ได้ระบุประเภทของภรรยาไว้ 3 ประเภท ได้แก่ เมียกลางเมือง หมายถึงภรรยาหลวง เมียกลางนอก หมายถึงอนุภรรยา และเมียกลางทาสี หมายถึง ภรรยาทาส แต่สังคมไม่ยอมรับหรืออนุญาตให้หญิงมีสามีเกินหนึ่งคนได้ ในพระไอยการลักษณะฝ่าฝืนกล่าวถึงบทลงโทษหญิงที่มีชู้ไว้หลายสถาน ตั้งแต่เอาเฉลวปะหน้า ตัดดอกขาแดงสองหู สักรูปชายชู้ที่แก้ม หรือแม้กระทั่งอนุญาตให้สามีฆ่าชายชู้และภรรยาของตนได้โดยไม่มีผิด ในกรณีที่จับชายชู้ขณะร่วมประเวณีกับภรรยาของตนได้ มีการระบุว่าสามีสามารถขายภรรยาเป็นทาสได้ เช่นเดียวกับที่บิดามารดามีสิทธิในการขายลูกของตนเองเป็นทาสได้ (ในกรณีที่ลูกสาวยังไม่ได้แต่งงาน) กล่าวได้ว่าพระไอยการดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งต่อการกำหนดวิถีชีวิตของสตรีไทยภาคกลาง

สำหรับสตรีไทยภาคเหนือ มีหลักฐานกฎหมายลัทธินาโบราณหลายฉบับที่เป็นตัวกำหนดสถานภาพ สิทธิและหน้าที่แตกต่างออกไป ในเบื้องต้นผู้วิจัยทำการศึกษาจากกฎหมายลัทธินาโบราณฉบับหลัก คือ กฎหมายมังรายศาสตร์ มังรายศาสตร์เป็นกฎหมายที่ใช้ในสมัยราชวงศ์มังราย (พ.ศ. 1896 – 2101) ซึ่งยังมีแยกย่อยอีกหลายฉบับ กฎหมายมังรายศาสตร์ได้กล่าวถึงฐานะสตรีไว้ในหลายหมวดของกฎหมาย ในส่วนของกฎหมายลักษณะครอบครัวนั้น กฎหมายได้ให้ความประนีประนอมแก่สตรีอยู่หลายประการ ตัวอย่าง เช่น ลักษณะการแบ่งสินสมรสในมังรายศาสตร์ ได้กล่าวไว้ว่า ถ้าสามีตาย สมบัติก็ตกเป็นของภรรยา ไม่ใช่ญาติสามี ยกเว้นแต่ภรรยาอยากแบ่งให้ญาติสามี ดังข้อความว่า

“...สามีตายของกิดกเป็นของภรรยา แม้หากผู้ตายสั่งเสียไว้ให้ของแก่ญาติพี่น้อง เขาแต่เขาตายที่เรือนภรรยา ก็ไม่เป็นไปตามที่เขาสั่ง เพราะสมบัติที่หาได้ด้วยกันนี้ บังเกิดที่เรือนภรรยาไม่เป็นของสามี แต่ถ้าภรียนั้นรักสามี ไม่อยากให้สามีเสียค่าพูดที่สั่งไว้ จะแบ่งให้ญาติสามีก็ตามใจหญิงนั้น ตามประเพณีบ้านเมือง ก็ควรให้ได้...”

ในลักษณะการแบ่งสินสมรสที่ปรากฏในมังรายศาสตร์ ยังให้สตรีไทยล้านนาได้รับสิทธิการรับมรดกในฐานะ

ภรรยา นอกจากนั้นบุตรที่เกิดจากอนุภรรยาหรือภรรยาน้อย มีสิทธิได้รับมรดกเช่นเดียวกับบุตรของภรรยาหลวง นับว่าในประเด็นนี้กฎหมายเปิดกว้างในเรื่องสิทธิของบุตรภรรยาหลวง และบุตรของอนุภรรยามีความเท่าเทียมกัน

ในเรื่องของการกัณฑ์เยี่ยมสิน สังคมไทยสยามโบราณ เมื่อสามีไปกัณฑ์เยี่ยมสิน ภรรยาไม่รู้ว่าเรื่อง เนื่องจากสามีสามารถกัณฑ์เยี่ยมสินได้ตามลำพัง ไม่ต้องได้รับความเห็นชอบจากภรรยา ในกฎหมายตราสามดวงกล่าวถึงการชดใช้หนี้ของภรรยาเมื่อสามีไปกัณฑ์เยี่ยมสินไว้ พอสามีตาย ถึงแม้ภรรยาจะไม่รู้เรื่องมาก่อน ภรรยาก็ต้องชดใช้หนี้เงินต้น แต่กฎหมายให้ยกเว้นการเก็บดอกเบี้ย เพราะผู้หญิงทำงานได้น้อยกว่าผู้ชาย ส่วนกฎหมายมั่งรายศาสตร์ ว่าด้วยลักษณะหนี้ ให้ความสำคัญยุติธรรมแก่สตรีในฐานะภรรยาอย่างเห็นอกเห็นใจว่า “...ผู้ไปกัณฑ์ท่าน โดยเมียไม่ทราบเรื่อง ถ้าผู้ตาย เมียไม่ต้องใช้หนี้...” ดังนั้นเมื่อสามีตาย ภรรยาซึ่งไม่รู้เรื่องการกัณฑ์เยี่ยมสิน จึงไม่ต้องชดใช้หนี้สินแทนสามี

ในส่วนของกฎหมายของล้านนาโบราณนั้น อัจฉราภรณ์ จันทรสว่าง ได้อธิบายว่า กฎหมายล้านนาโบราณมีทั้งหมด 25 ฉบับ ในส่วนของหมวดครอบครัวและมรดก นับว่ากฎหมายได้ให้สตรีมีสถานภาพที่สูงกว่าผู้ชาย แต่ในหมวดอื่นส่วนใหญ่สตรีมีสถานภาพที่ต่ำกว่าผู้ชาย มีกฎหมายที่น่าสนใจมากมายเป็นตัวอย่าง กฎหมายล้านนาโบราณได้กล่าวถึงกรณีผู้หายสาบสูญ เมียแต่งงานใหม่ ต่อมาภายหลังผู้เก่ากลับคืนมา กฎหมายอธิบายความว่าผู้หญิงแต่งงานใหม่เพราะสำคัญผิด คิดว่าสามีเก่าเสียชีวิต กฎหมายไม่เอาโทษกับผู้หญิง ทั้งยังได้ให้สิทธิแก่ผู้หญิงว่าจะเลือกอยู่กับผู้ใด “...หากจะอยู่กับสามีใหม่ ให้ขอขมาสามีเก่า ทรัพย์สินต่างๆ ให้แบ่งกันตามธรรมเนียมปฏิบัติ หากจะอยู่กับสามีเก่า ให้ขอขมาสามีใหม่ ทรัพย์สินที่สามีใหม่นำมาคืนให้ไป...” บทบัญญัติดังกล่าวปรากฏในกฎหมายมั่งรายศาสตร์ ฉบับวัดนันทาราม กฎหมายธรรมศาสตร์สัพพสอน ฉบับวัดตุนใต้ กฎหมายธรรมศาสตร์หลวง ฉบับวัดล่อมแรด และกฎหมายธรรมศาสตร์ราชโกนา ฉบับวัดหัวข่วง

จากการศึกษาในหัวข้อ *บันทึกเรื่องผู้หญิงในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย* ของ จิราญ โสภาน ในประวัติศาสตร์นิพนธ์ทั้ง 3 ประเภท คือ จารึก ตำนาน พงศาวดาร มีการบันทึกเรื่องราวของสตรีในแง่มุมต่างๆ คือ กิจกรรมด้านศาสนา การเมือง การประกอบกิจกรรมทางศาสนามีการบันทึกไว้ในจารึก 31 หลัก ในตำนาน 6 เรื่อง ในพระราชพงศาวดาร 3 ฉบับ ทั้งในฐานะผู้ร่วมทำบุญหรือมีส่วนสำคัญในการทำบุญ ส่วนกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งสตรีได้เข้าไปมีส่วนร่วมทั้งทางตรงและทางอ้อม บันทึกที่เกี่ยวข้องกับสตรีไทยภาคเหนือ ปรากฏอยู่ 2 ประเภท คือ จารึก และตำนาน เนื้อหาในจารึกส่วนใหญ่เป็นเรื่องทางศาสนา และมีการกล่าวถึงบทบาททางการเมืองอยู่บ้าง สตรีส่วนใหญ่ที่มีบทบาทในการทำบุญ เป็นสตรีชั้นสูง ได้แก่ พระราชมารดา พระมเหสี จะทำบุญอย่างยิ่งใหญ่และมักเป็นผู้นำในการทำบุญ เช่น การสร้างวัด สร้างที่บรรจุพระธาตุ พร้อมทั้งกัลปนาคนและที่ดินให้วัด ในขณะที่สตรีราชวงศ์ระดับรองลงมาและสตรีในกลุ่มขุนนางจะทำบุญทั่วไปและมีทั้งที่เป็นผู้นำและร่วมกับบุคคลในตระกูลทำบุญ เช่น สร้างพระพุทธรูป กัลปนาคนและที่ดินให้

วัด โดยมีสตรีชั้นล่าง ได้แก่ ไพร่ ทาส ร่วมบุญในการเป็นส่วนหนึ่งของการทำบุญ หากพิจารณาเนื้อหาในจารึกล้านนา ซึ่งได้บันทึกเรื่องสตรีทุกระดับในการทำบุญในลักษณะต่างกัน มีการกล่าวถึงสตรีชั้นสูง ทั้งการสร้างยอดเจดีย์ สร้างวัด ฝังสีกา อุทิศถวายคนทั้งชายและหญิงให้วัด (เรียกว่า ข้าวัด) ส่วนสตรีกลุ่มขุนนางจะมีส่วนร่วมในการทำบุญ สร้างพระพุทธรูป สตรีสามัญจะเป็นส่วนหนึ่งของการทำบุญคือถูกอุทิศตนให้เป็นข้าพระ ส่วนการอธิษฐานเหมือนกันหมด คือ ขอให้ถึงนิพพานเกิดในภพพหุอยู่ในฐานะที่ดี และเกิดทันโลกยุคพระศรีอาริยมุตไตรย

ส่วนสตรีไทยภาคเหนือที่ปรากฏในตำนานที่สำคัญมีทั้งหมด 7 เรื่อง ได้แก่ ตำนานมูลศาสนา ตำนานจามเทวีวงศ์ ชินกาลมาลีปกรณ์ ตำนานเมืองสุวรรณโคตมคำ ตำนานเมืองเงินยางเชียงแสน ตำนานสิงหนวัติกุมาร และตำนานพื้นเมืองเชียงใหม่ นอกจากบทบาทในการทำนุบำรุงพุทธศาสนาแล้ว ปรากฏบทบาทสตรีชั้นสูงที่ได้รับการยอมรับเป็นผู้นำเทียบเท่ากับพระมหากษัตริย์อยู่หลายพระองค์ ได้แก่ พระนางจามเทวีวงศ์ พระนางจิริประภาเทวี รวมไปถึงมีความสามารถในการรบ เช่น พระราชมารดาของพญาติโลกราช ที่เป็นผู้นำทัพไปรบเพื่อยึดเมืองแพร่

เมื่อมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ปัจจัยภายนอกอัน ได้แก่ การเข้ามาล่าอาณานิคมของลัทธิจักรวรรดินิยม เป็นผลให้เกิดการเดินทางเข้ามาของชาติตะวันตกทั้งในสยามและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้มีชาวตะวันตกที่เดินทางเข้ามาด้วยภาระหน้าที่ที่แตกต่างกัน ทั้งนักการทูต มิชชันนารี นักสำรวจ นักวิชาการ และพ่อค้า สำหรับในกลุ่มพ่อค้าและมิชชันนารี ได้มีชาวตะวันตกหลายคนเดินทางสู่หัวเมืองเหนือ ชาวตะวันตกเหล่านี้ได้ทำการบันทึกการดำรงชีวิตของสตรีไทยภาคเหนือ ทั้งสตรีชั้นสูงและสตรีสามัญชน สำหรับสตรีสามัญชนนั้นอาชีพที่มีการกล่าวถึงอยู่บ่อยครั้ง ได้แก่ คำขายหรือแม่ค้า ทำไร่นา ไร่สวน เลี้ยงสัตว์ การทอผ้า และการทอเสื้อจกสาน การค้าขายมีทั้งตลาดทางบกและตลาดทางน้ำ ซึ่งเป็นสภาพที่พบเห็นได้ทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง

ศาสตราจารย์เดเนียล แมคกิลวารี (Daniel Mc Gilvary) มิชชันนารีอเมริกันที่รู้จักกันในนามหมอแมคกิลวารี ได้เดินทางมาสำรวจมณฑลพายัพในพ.ศ.2410 หมอแมคกิลวารีได้เดินทางมายังเชียงใหม่พร้อมกับครอบครัวเพื่อมาเผยแพร่คริสต์ศาสนา จากการเดินทางมาสู่มณฑลพายัพ ทำให้หมอแมคกิลวารีได้บันทึกสิ่งที่เขาพบเห็นและถ่ายทอดในงานบันทึกถึงความเป็นชุมชนล้านนาทั้งในระดับชนชั้นสูงและชนชั้นสามัญชน สำหรับชนชั้นสูงหมอแมคกิลวารีได้มีโอกาสเข้าเฝ้าเจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้พบปะกับสตรีชั้นสูงซึ่งหมอแมคกิลวารีได้กล่าวถึง เจ้านางบัวคำ พระมารดาของเจ้าหลวงเชียงใหม่ หมอแมคกิลวารีบรรยายว่าเจ้านางบัวคำ เป็นพุทธศาสนิกชนที่เคร่งครัด หมั่นไปทำบุญที่วัดอยู่เสมอ จากการเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดีทำให้เจ้านางบัวคำมีความเมตตาและมีน้ำใจต่อหมอแมคกิลวารี เจ้าทิพเกสร ธิดาองค์โตของพระเจ้ากาวิโลรสสุริยวงศ์ และเป็นชายาของพระเจ้าอินทวิชยานนท์ โดยกล่าวถึงเจ้าทิพเกสรว่ามีความงามตามกำเนิดสูงกว่าเจ้าอินทวิชยานนท์ มีคุณลักษณะงามพร้อมเหมาะสมกับพระยศ

ของเจ้าเมือง นอกจากนั้นแล้วพระนางยังมีความสามารถฉลาดหลักแหลมที่จะสนับสนุนอำนาจของพระสวามีได้ หมอแมคคิลวารีได้กล่าวถึงฐานะของสตรีในครอบครัวทางหัวเมืองเหนือว่า

“...ฐานะของสตรีภายในครอบครัวก็ได้รับการยอมรับกันไปทั่ว ในช่วงเวลา ที่พวกเรากำลังพูดถึงอยู่นี้ (สมัยรัชกาลที่ 5 : ผู้วิจัย) ฐานะของสตรีเป็นที่ยอมรับในหน่วยงานของรัฐบาลด้วยเช่นกัน จึงไม่เป็นที่น่าสงสัยเลยว่าอิทธิพลของสตรีในทางด้านวิเทศบาตต่างๆ จึงเพิ่มทวีขึ้นอย่างมากมาตั้งแต่ ครั้งเจ้าหลวงองค์ก่อนยังทรงครองราชย์อยู่ ทั้งนี้เนื่องจากพระองค์ไม่มีพระราชโอรส จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่พระธิดากลายเป็นผู้มีอำนาจและยังได้รับการฝึกฝนให้เข้าทำงานต่างๆ ของรัฐด้วย...”

ลิลเลียน จอห์นสัน เคอร์ติส (Lillian Johnson Curtis) สตรีชาวอเมริกันผู้สอนศาสนาในคณะเพรสไบทีเรียนฝ่ายเหนือ ซึ่งเดินทางเข้ามาปฏิบัติหน้าที่เผยแผ่คริสต์ศาสนาโดยประจำอยู่ที่เมืองลครหรือลำปางในปัจจุบันระหว่าง พ.ศ. 2438 - 2442 ตรงกับรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เขียนหนังสือเรื่อง The Laos of North Siam ขึ้น ตีพิมพ์ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2446 ที่เมืองฟิลาเดลเฟีย (Philadelphia) เคอร์ติสเป็นมิชชันนารีที่ไปปฏิบัติหน้าที่ทางหัวเมืองเหนือที่เมืองลคร (ปัจจุบันคือ ลำปาง) แพร่ น่าน และเชียงราย เธอจึงได้เล่าถึงการเรียนการสอนของโรงเรียนเด็กหญิงที่คณะผู้สอนศาสนาตั้งขึ้นที่เมืองลครว่า “โรงเรียนเด็กหญิงนั้นเจริญเติบโตเช่นเดียวกับงานด้านการศึกษาทั้งหมดของคณะผู้สอนศาสนา ... นางสาวฟลีสันและนางสาววิลสัน (Miss Wilson) ช่วยกันพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางด้านการฝึกแรงงานเพื่อการผลิตของโรงเรียนมาโดยลำดับ จนกระทั่งบัดนี้เป็นจุดเด่นของงานสอนหนังสือที่มีความสำคัญอย่างชัดเจน เด็กผู้หญิงจะได้รับการสอนให้รู้จักการปั่น ทอ ตัด เย็บและการดูแลรักษาหูกทำให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ตลอดจนได้รับการฝึกให้รู้จักความรับผิดชอบในหน้าที่ประจำซึ่งเป็นทีเกลียดชังสำหรับพวกเธอ”

คาร์ล บ็อค (Carl Bock) นักธรรมชาติวิทยาชาวนอร์เวย์ ได้เดินทางเข้ามาสำรวจดินแดนด้านภูมิศาสตร์ของสยามใน พ.ศ. 2424 และได้เขียนเล่าสภาพการเดินทางและการสำรวจขึ้น คาร์ล บ็อคได้บรรยายลักษณะการแต่งกายและความงามของสตรีไทยภาคเหนือว่า “... ไม่มีผู้หญิงชาติใดในทางตะวันออกที่จะสวมเสื้อผ่าย่างง่าย ๆ และเหมาะสมได้เหมือนดังที่ผู้หญิงชาวเหนือชั้นชั้นและห่มผ้าต้องเพราะสีกวักกันได้มาก และเพื่อเป็นการให้ความเป็นธรรมแก่ผู้หญิงก็ต้องขอพูดว่าสวยงาม ด้วยเสื้อผ้าแบบนี้ช่วยให้เห็นรูปร่างอันได้สัดส่วนตรงงามของผู้หญิง และไม่เกะกะต่อท่าเดินอันอ่อนช้อยตามธรรมชาติด้วย...ทรงผมก็ได้ทำให้รูปร่างอันงามอยู่แล้วของผู้หญิงชาวเหนือดูงามน้อยไปเลย ...” ด้านการประกอบอาชีพของสตรีไทยภาคเหนือ คาร์ล บ็อค ได้แสดงความคิดเห็นว่าตลาดในภาคเหนือจะพบว่าสตรีเป็นผู้มีบทบาทมากกว่าชาย โดยบ็อคได้บรรยายบรรยากาศตลาดในเมืองเชียงใหม่ยามเช้าว่า “... ภาพชีวิตประจำวันที่น่าดูใน

เมืองก็คือตลาด ... ตามสองฟากถนนใหญ่มีผู้หญิงที่นำของจากริมฝั่งน้ำและจากตำบลใกล้เคียงมานั่งขายเรียงกันอยู่เต็มผู้หญิงที่นำข้าวเหนียวมาขายเหมือนกับผู้หญิงในเกาะบาลี ... ของที่ขายส่วนมากก็เป็นพวกอาหาร ผลไม้ ผัก ยาสูบ หมาก ปูน ปลาแห้ง ปลาเค็ม ปลาร้า ... เนื้อควายและหนังควายเป็นแผ่นๆ ... ตัวแมลงเกลบ ... เห็ด ... ขี้ผึ้ง เทียนไข หม้อดิน โอ่ง คนโทน้ำ และมีดอกไม้ขายมากมายจนชาวปารีสคงจะอิจฉาทีเดียว ข้างหลังแถวแม่ค้าพวกนี้ก็มีร้านแผงลอย มีพวกจีนและพม่าปอนอยู่บ้าง ...” ในเรื่องของสินค้าที่นำมาขาย มีอาหารผลไม้ สินค้าต่างเมือง และของป่า คาร์ล บ็อคได้สำรวจของป่าที่สตรีไปหามาแล้วว่า

“... ข้าพเจ้าเห็นพวกผู้หญิงเดินกลับมาจากป่า ข้าพเจ้าอยากทราบว่ในกระเปาะของเขามืออะไรบ้าง ... ส่วนใหญ่เป็นกบ เห็ด แมงดانا ... หอยน้ำจืดตัวใหญ่ ... รากไม้บางชนิด ... และแมงมุมชนิดหนึ่ง...” (Tarantula อีปิ้ง)

นอกจากงานบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว ยังมีบันทึกที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร แต่เป็นการบันทึกด้วยการวาดที่ปรากฏเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดในภาคเหนือ เป็นงานฝีมือช่างสมัยรัชกาลที่ 5 ในงานวิจัยนี้ผู้วิจัยศึกษาวัดใน 2 จังหวัด คือจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดน่าน สำหรับจังหวัดเชียงใหม่ มีความสำคัญในฐานะเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรล้านนายุคฟื้นฟู ส่วนจังหวัดน่าน มีทั้งการรับวัฒนธรรมร่วมสมัยเช่นเดียวกับเมืองเชียงใหม่ แต่มีเอกลักษณ์เฉพาะเมืองน่าน ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างเมืองน่านกับเมืองหลวงพระบางของอาณาจักรล้านช้าง จึงได้นำมาศึกษาพร้อมทั้งสัน 6 วัด ได้แก่ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ วัดป่าแดด วัดบวกครกหลวง และวัดเสาหินในจังหวัดเชียงใหม่ วิหารวัดภูมินทร์ และวัดหนองบัว จังหวัดน่าน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อสถานภาพและวิถีชีวิตของสตรีไทยภาคเหนือ
2. เพื่อศึกษางานบันทึกและจิตรกรรมที่ปรากฏสถานภาพและวิถีชีวิตของสตรีไทยภาคเหนือ
3. เพื่อศึกษาความสอดคล้องของงานบันทึกและจิตรกรรมที่เกี่ยวกับสถานภาพและวิถีชีวิตของสตรีไทยภาคเหนือ

วิธีดำเนินการวิจัย

ในงานวิจัยเรื่อง การศึกษางานบันทึกสถานภาพและวิถีชีวิตสตรีไทยภาคเหนือ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) เรียบเรียงการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์เป็นหลัก (Analytical Description) โดยการศึกษาจากเอกสาร (Documentary Research) ทั้งเอกสารชั้นต้นของไทย ได้แก่ จารึก ตำนาน และบันทึกของชาวต่างชาติ เอกสารชั้นรอง ได้แก่ หนังสือ

งานวิจัย ปริญญาโท บทความ รวมถึงหลักฐานจากภาพจิตรกรรมฝาผนังที่เกี่ยวข้อง และวิธีวิจัยแบบประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ด้วยการลงพื้นที่สำรวจแหล่งข้อมูลและสัมภาษณ์ผู้รู้ในท้องถิ่นภาคเหนือ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาสถานภาพและวิถีชีวิตสตรีไทยภาคเหนือจากงานบันทึกและจิตรกรรมล้านนา” ผู้วิจัยได้ศึกษาจากหลักฐานทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร (ภาพจิตรกรรม) ในส่วนหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรผู้วิจัยแบ่งหลักฐานเป็น 2 กลุ่ม คือ เอกสารชั้นต้น (Primary Sources) และเอกสารชั้นรอง (Secondary Sources) เอกสารชั้นต้น ได้แก่ จารึก ตำนาน เอกสารชั้นรอง ได้แก่ งานวิจัย ปริญญาโท รวมถึงงานบันทึกของชาวต่างชาติที่ได้บันทึกเกี่ยวข้องกับสถานภาพและวิถีชีวิตสตรีไทยภาคเหนือ โดยมีกรอบแนวคิดในการวิจัยเป็น 3 ประเด็นใหญ่ คือ คติความเชื่อในพุทธศาสนา ข้อกำหนดในกฎหมาย และขนบธรรมเนียมประเพณี จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาสังเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดของผู้วิจัยเพื่ออธิบายถึงสถานภาพ และวิถีชีวิตของสตรีไทยภาคเหนือ ภายใต้พื้นฐานแนวคิดทางสตรีศึกษาและแนวคิดทางคติชนวิทยา

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์จากงานบันทึกที่เป็นงานบันทึกทั่วไปทั้งเอกสารชั้นต้นและเอกสารชั้นรอง งานบันทึกของชาวต่างชาติ ศึกษาจากบันทึกสตรีไทยภาคเหนือที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายมังรายศาสตร์ซึ่งเป็นกฎหมายเดิมของล้านนา และกฎหมายล้านนาฉบับอื่นๆ ที่ใช้ในสมัยจารีต รวมไปถึงศึกษาจากภาพจิตรกรรมวัดสำคัญที่ปรากฏภาพสะท้อนแสดงถึงวิถีชีวิตของสตรีไทยภาคเหนือ ทั้งด้านการแต่งกาย ด้านวิถีชีวิต โดยนำมาประกอบกับหลักฐานที่เป็นงานบันทึกด้วยลายลักษณ์อักษร สำหรับภาพจิตรกรรมได้กำหนดพื้นที่การศึกษา 2 จังหวัด คือจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดน่าน การศึกษาภาพจิตรกรรมในจังหวัดเชียงใหม่ มุ่งเน้นความเป็นศูนย์กลางของล้านนาเดิม ส่วนจังหวัดน่านเป็นการรับวัฒนธรรมจากศูนย์กลาง คือ เมืองเชียงใหม่ และการรับวัฒนธรรมจากล้านช้างซึ่งมีความสัมพันธ์กันมาแต่อดีต นำมาผสมผสานกับลักษณะท้องถิ่นของชาวน่าน จนเกิดเป็นลักษณะเฉพาะของเมืองน่าน ภาพจิตรกรรมวัดสำคัญที่นำมาศึกษาในจังหวัดเชียงใหม่ มีจำนวน 4 วัด ได้แก่ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ ซึ่งรับอิทธิพลจิตรกรรมจากภาคกลางไปมากที่สุด วัดเสาหิน ปรากฏฝีมืองานช่างท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจิตรกรรมภาคกลางไปผสมผสานกับจิตรกรรมแบบล้านนา วัดบวกรกรหลวง และวัดป่าแดดที่ปรากฏงานฝีมือช่างท้องถิ่น และสะท้อนภาพวิถีชีวิตชาวบ้านได้เป็นอย่างดี วัดสำคัญในจังหวัดน่าน จำนวน 2 วัด ได้แก่ วิหารวัดภูมินทร์ จังหวัดน่านเป็นภาพคันทระกุ่มราชดก และวัดหนองบัว จังหวัดน่านเป็นภาพจินตนาทราชดก ที่แสดงให้เห็นคติความเชื่อและวิถีชีวิตของสตรีไทยภาคเหนือทั้งในสมัยจารีตและการปรับตัวเข้า

สู่ความเป็นสมัยใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 5 ภาพจิตรกรรมทั้ง 6 วัดนี้ เป็นภาพจิตรกรรมที่อยู่ในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน โดยปรากฏการวาดภาพจิตรกรรมขึ้นช่วงก่อนการปฏิรูปครั้งใหญ่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

นิยามศัพท์

งานบันทึก (documents) หมายถึง การเขียน การบันทึกที่เป็นลายลักษณ์อักษร มุ่งศึกษาจากประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย ได้แก่ จารึก ตำนาน พงศาวดาร จดหมายเหตุ รวมไปถึงศึกษาจากกฎหมายโบราณที่ใช้ในภาคเหนือ โดยศึกษาจากกฎหมายมังรายศาสตร์ ซึ่งเป็นกฎหมายหลักที่ใช้ในล้านนา และกฎหมายล้านนาโบราณฉบับอื่นๆ

จิตรกรรมฝาผนัง (mural painting) หมายถึง เป็นงานบันทึกโดยการเล่าเรื่องด้วยการวาดและระบายสีบนฝาผนังวัด ส่วนใหญ่ช่างวาดจะถ่ายทอดเรื่องราวทางพุทธประวัติ พุทธชาดก ตามคตินิยม โดยมีการสอดแทรกวิถีชีวิตผู้คนในสมัยนั้นผ่านภาพจิตรกรรมที่วาดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5

สถานภาพ (status) หมายถึง ตำแหน่งที่บุคคลได้รับจากการเป็นสมาชิกของสังคม แบ่งออกเป็นสถานภาพที่ได้มาโดยกำเนิด เป็นสตรีไทยภาคเหนือ กำหนดสถานภาพทางสังคม คือ กลุ่มสตรีชนชั้นสูง กลุ่มสตรีชนชั้นสามัญชน สถานภาพในครอบครัวทั้งครอบครัวตนเองและครอบครัวคู่สมรสที่อยู่ในฐานะลูก ในฐานะภรรยา และฐานะแม่ ซึ่งแต่ละฐานะมีสถานภาพที่แตกต่างกัน

วิถีชีวิต (way of life, lifestyle) หมายถึง การดำเนินชีวิต อุปนิสัยในการดำรงชีวิต ทั้งการประกอบอาหาร การประกอบอาชีพ การสร้างที่อยู่อาศัย การแต่งกาย ภาษา รวมถึงคติความเชื่อตามขนบธรรมเนียมประเพณี

สตรีไทยภาคเหนือ (Northern Thai Women) หมายถึง สตรีไทยที่มีภูมิลำเนาและถิ่นที่อยู่อาศัยในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย โดยเน้นข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่เป็นอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาเดิมบริเวณมณฑลพายัพหรือมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือของไทยตามการแบ่งเขตการปกครองในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษาวิจัย

1. เป็นการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลงานบันทึกและภาพจิตรกรรมที่เกี่ยวข้องกับสตรีไทยภาคเหนือ
2. เป็นงานวิจัยเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับสถานภาพและวิถีชีวิตสตรีไทยภาคเหนือจากหลักฐานหลายประเภท
3. เป็นแนวทางศึกษาสำหรับผู้สนใจงานด้านสตรีศึกษาหรือท้องถิ่นศึกษาต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

การกำหนดสถานภาพสตรีในสังคมไทยยังคงอยู่ภายใต้

ใต้อิทธิพลความคิดในหลายๆ ด้าน ในด้านอิทธิพลคติทางพุทธศาสนา มีรากฐานความคิดที่ว่าสตรีเพศเป็นผู้ก่อให้เกิดกิเลสแก่บุรุษซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่บุรุษเพศจะเอาชนะสู่การหลุดพ้น เมื่อคติทางพุทธศาสนาได้กำหนดสถานภาพของสตรีให้เป็นเช่นนั้น ได้เกิดความคิดตามมาอีกว่าการเกิดมาเป็นเพศชายหรือเพศหญิงเกิดมาจากผลบุญและผลกรรม การเกิดเป็นสตรีเป็นผลจากการที่ได้ทำกรรมสะสมมาในอดีต จึงต้องเกิดมาเป็นสตรีเพื่อชดใช้กรรม ผลจากคติทางพุทธศาสนาจึงทำให้ฐานะของสตรีถูกกำหนดให้ต่ำกว่าบุรุษ ในสมัยพุทธกาลสตรีสามารถบวชเป็นภิกษุณีได้ แต่ต่อมากการบวชเป็นภิกษุณีได้ถูกยกเลิก ทำให้สตรีมีโอกาสดกต่างจากบุรุษ จึงทำให้สตรีไม่สามารถบวชเป็นภิกษุได้

ส่วนด้านขนบธรรมเนียมประเพณีไทย สังคมไทยในขณะนั้นไม่เห็นความสำคัญทางการศึกษาของสตรี เพราะสตรีมีหน้าที่เพียงปรนนิบัติสามีและดูแลครอบครัว เมื่อไม่มีโอกาสทางการศึกษา ก็ไม่มีโอกาสในการประกอบอาชีพเช่นกัน ดังนั้น อาชีพของสตรีสามัญชนจึงเป็นอาชีพที่ใช้แรงงาน เช่น ชาวไร่ ชาวนา แม่ค้า กุ๊ยแบกหาม เป็นต้น อย่างไรก็ตามจากการศึกษาทั้งจากเอกสารงานบันทึกและภาพจิตรกรรมพบว่า สตรีภาคเหนือยังได้รับอิทธิพลบ้างตามสมควร เช่น สตรีภาคเหนือสามารถพบปะสังสรรค์ร่วมกันกับบุรุษ โดยจะพบเห็นอิริยาบถสตรีล้านนากำลังตบหูหรือช้อนกับชายหนุ่มซึ่งเป็นการเกี้ยวสาวปรากฏอยู่ตามภาพเล่าวิถีชีวิตในจิตรกรรมฝาผนัง อีกทั้งสตรีภาคเหนือยังมีความชำนาญในทางการค้าหรืออาจกล่าวได้ว่ามีอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจ

สำหรับข้อกำหนดตามกฎหมายอาจกล่าวได้ว่าสตรีไทยภาคเหนือได้รับสิทธิและสถานภาพที่ดีในบางด้าน ดังปรากฏตามหลักฐานกฎหมายมั่งรายศาสตร์ กฎหมายหลักที่ให้การคุ้มครองสตรีไทยภาคเหนือ อีกทั้งในงานบันทึกเอกสารชั้นต้นของล้านนาและงานบันทึกของชาวต่างชาติ รวมไปถึงบันทึกภาพจากงานจิตรกรรมวัดสำคัญในภาคเหนือ ได้แสดงให้เห็นว่าสตรีไทยภาคเหนือมีชีวิตค่อนข้างอิสระ ดังจะเห็นได้จากสถานภาพในสังคมที่มักมีการเล่าเรื่อง บันทึก และปรากฏภาพสตรีสามัญชนพบปะสังสรรค์ในกลุ่มผู้ชาย และมีวิถีชีวิตที่ไม่ต้องเก็บเนื้อเก็บตัวมาก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ด้านการประกอบอาชีพของสตรีไทยภาคเหนือ มีทั้งการทำเกษตรกรรมและค้าขายซึ่งบันทึกของชาวต่างชาติที่เดินทางมากรุงเทพฯ และหัวเมืองต่างๆ กล่าวไว้ว่า สตรีไทยภาคเหนือมีความชำนาญในการค้าขายเป็นอย่างยิ่ง ส่วนอาชีพที่เป็นลักษณะเฉพาะ ได้แก่ การทอผ้า การหาของป่า ตัวอย่างเช่น ภาพสตรีคาบบุหรี่ยี่โย (บุหรี่ยี่โยเป็นของทำจากเปลือกมะขามบดหยาบ มวนด้วยใบตองแห้ง) ซึ่งสูบเพื่อเป็นการไล่ยุงและแมลง สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะภูมิประเทศภาคเหนือที่มีป่าอุดมสมบูรณ์ มียุงและแมลงเยอะ การจะเข้าไปหาของป่ามาขายหรือดำเนินชีวิตประจำวัน จำเป็นจะต้องสูบบุหรี่ยี่โยเพื่อไล่แมลง การคาบบุหรี่ยี่โยนี้ปรากฏอยู่ในภาพจิตรกรรม ณ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และวิหารภูมินทร์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาที่สำคัญที่ประเทศไทยเกิดการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจาก

การเข้ามาของชาติตะวันตก อิทธิพลตะวันตกได้หลั่งไหลเข้าสู่สังคมไทยโดยเริ่มต้นจากกรุงเทพมหานคร จนกระทั่งสยามได้แผ่อิทธิพลเข้าไปยังภาคเหนือ และได้มีการเข้าปกครองล้านนา จึงทำให้วัฒนธรรมตะวันตกได้เข้าไปปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมทางภาคเหนือบ้าง แต่ไม่ได้เป็นการรับทั้งหมด โดยเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมตะวันตกผ่านองค์ความรู้ของช่างแต้ม ผู้วาดจิตรกรรมฝาผนังที่อาจจะเคยเห็นจากประสบการณ์จริงหรือบางอย่างอาจเห็นจากภาพวาดอีกที่ วัฒนธรรมที่ปรากฏในล้านนา มีทั้งวัฒนธรรมของชาวไทยวนเอง วัฒนธรรมที่เป็นการผสมผสานวัฒนธรรมจากเมืองหลวงกับวัฒนธรรมพื้นเมืองเดิมของล้านนา หรือการผสมผสานวัฒนธรรมจากอาณาจักรใกล้เคียง ได้แก่ ไทใหญ่ และไทลื้อ ดังปรากฏอยู่ในภาพจิตรกรรมในพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาทั้งจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดน่าน

1. อิทธิพลวัฒนธรรมต่างๆ ที่ปรากฏในภาพจิตรกรรมฝาผนัง

1.1 จิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดเชียงใหม่

จากการที่เมืองเชียงใหม่เป็นราชธานีของอาณาจักรล้านนา จึงทำให้เมืองเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมของล้านนา ซึ่งมีวัฒนธรรมไทยวนเป็นวัฒนธรรมหลัก ไทยวนหรือไทโยนก เป็นการเรียกวัฒนธรรมดั้งเดิมเมื่อครั้งมีการก่อตั้งอาณาจักรโยนกเชียงแสนที่มีเมืองเชียงแสน (ในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงรายในปัจจุบัน) เป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ต่อมาเมื่ออาณาจักรล้านนาได้ก่อตั้งขึ้น พญามังรายได้รวมอาณาจักรโยนกเชียงแสนเข้ากับอาณาจักรล้านนา จึงมีคำเรียกชาติพันธุ์ในบริเวณนี้ว่า ไทโยนก หรือ ไทยวน

นอกจากวัฒนธรรมไทยวนที่ปรากฏอยู่ในวัฒนธรรมของล้านนาแล้ว ได้ปรากฏวัฒนธรรมอื่นปะปนผสมผสานในวัฒนธรรมล้านนา ถ้าแยกตามชาติพันธุ์ที่เห็นเด่นชัด ได้แก่ จีน ไทใหญ่ ไทลื้อ และกลุ่มคนที่มีการอพยพมาจากดินแดนอาณาจักรล้านช้างในอดีต (ลาวในปัจจุบัน)

ผลการศึกษางานจิตรกรรมที่ปรากฏภาพเกี่ยวกับสตรีภาคเหนือใน กลุ่มงานจิตรกรรมฝาผนังทั้ง 4 วัดในจังหวัดเชียงใหม่ มีทั้งฝีมืองานระดับช่างหลวงและฝีมือช่างท้องถิ่น มีลักษณะผสมผสานทั้งการรับอิทธิพลงานจิตรกรรมร่วมสมัยจากภาคกลาง ในขณะที่เดียวกันก็มีการสอดแทรกเอกลักษณ์ของชาวล้านนา เช่น การแต่งกาย วิถีชีวิต อาชีพ เป็นต้น ไปตามเนื้อเรื่องชาดกที่เป็นแกนกลางของเรื่อง จิตรกรรมฝาผนังวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ แสดงให้เห็นชัดเจนถึงอิทธิพลวรรณกรรมจากภาคกลางที่นำไปถ่ายทอดเป็นเนื้อหาเรื่องสังข์ทอง

วัดเสาหิน ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นเรื่องราวพระเวสสันดรชาดก ที่มีอิทธิพลจิตรกรรมจากภาคกลาง ส่วนบุคคลประกอบฉากตามเนื้อเรื่องจะมีลักษณะของชาวล้านนาที่น่าสนใจ ในขณะเดียวกันช่างแต้มได้สอดแทรกวัฒนธรรมการแต่งกายแบบชาวตะวันตก ปรากฏวิทยการสมัยใหม่แบบตะวันตก เช่น อาวูบปิ่น เรือกลไฟ เรือรบ เป็นต้น

ภาพที่ 1 อิทธิพลตะวันตกที่ปรากฏในเนื้อหา
พระเวสสันดรชาดก
วัดเสนาหิน ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ปิยะนาถ อังควาณิชกุล
เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2559

ภาพเจ้าชายทรงม้ามาเข้างานเลือกคู่ในเรื่องสังข์ทอง ณ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ จังหวัดเชียงใหม่ ในฉากนี้ปรากฏเจ้าชายต่างเมืองที่ทรงเครื่องแต่งกายแบบไทใหญ่โดยมีอิทธิพลแบบที่เห็นเด่นชัด สวมชฎา นั่งอยู่บนม้า มีข้ารับใช้คนหนึ่ง จูงม้า คนหนึ่งทรงม้าให้เจ้าชาย ชายผู้เป็นข้ารับใช้ทั้งสองคน สักยันต์มาถึงขาตามแบบนิยมของผู้ชายไทยวนแต่มีการไว้หนวดทรงโกเชอร์ซึ่งเป็นอิทธิพลตะวันตกที่แพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ 5 และปรากฏชายแต่งตัวในลักษณะอิทธิพลไทใหญ่อีกจำนวนหนึ่ง แสดงให้เห็นถึงการถ่ายเททางวัฒนธรรมจากต่างถิ่น เข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมพื้นเมืองอย่างชัดเจน บางภาพสตรีชั้นสูง เช่น นางรจนา ตัวพระ เช่น พระสังข์ แต่งกายอิทธิพลไทใหญ่ แต่มีสตรีนางกำนัลหรือสตรีชาวบ้านเป็นแบบไทยวน มีทั้งอยู่ในปราสาทอิทธิพลไทใหญ่ และปราสาทที่มีอิทธิพลภาคกลาง ผสมผสานกันได้อย่างลงตัว

ภาพที่ 2 การผสมผสานทางวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในเรื่องสังข์ทอง
วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงใหม่
ที่มาภาพ : ถ่ายโดยผู้วิจัย ปิยะนาถ อังควาณิชกุล
เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2559

1.2 จิตรกรรมฝาผนังในจังหวัดน่าน

สำหรับภาพจิตรกรรมที่วัดภูมินทร์ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน เป็นการเล่าเรื่อง คัณฑ์กุมารชาดก อันเป็นชาดกที่แพร่หลายหรือเป็นที่นิยมในการ

ถ่ายทอดเป็นมุขปาฐะทั้งล้านนาและล้านช้าง แต่ปรากฏเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดภูมินทร์เพียงแห่งเดียว ลักษณะของภาพเป็นการเล่าเรื่องคัณฑ์กุมารชาดก สอดแทรกประเพณี ความเชื่อและวิถีชีวิตของล้านนาได้อย่างงดงาม ภาพจิตรกรรมวัดหนองบัว ตำบลป่าคา อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน เป็นการเล่าเรื่อง จันทคาชาดก นับว่าเป็นชาดกที่หาภาพชมยากเช่นกัน ภาพจิตรกรรมทั้งสองวัดนี้เป็นงานฝีมือช่างท้องถิ่นที่ชื่อว่า หนานบัวผัน ศิลปินได้สอดแทรกภาพบุคคลสำคัญ คือ พระเจ้านันทวรฤทธิเดชและพระเจ้าสุริยวงศ์ผริตเดช เจ้าเมืองเมืองน่าน สำหรับเจ้านันทวรฤทธิเดชเป็นเจ้าเมืองเมืองน่านในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยในพงศาวดารเมืองน่านได้บันทึกไว้ว่า “...จุลศักราช 1218 เจ้าพระยาน่าน ชื่อมงคลวรยศได้รับการเลื่อนยศ เป็นเจ้ามงคลวรยศเจ้าเมืองน่านหรือเจ้านันทวรฤทธิเดช กุลเชษฐมหารัตน์ ไชยนั้นทบุรมหาราชวงษาธิบดีเจ้านครเมืองน่าน...” ส่วนพระเจ้าสุริยวงศ์ผริตเดช เป็นเจ้าเมืองเมืองน่านในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังปรากฏหลักฐานในพงศาวดารเมืองน่านว่า “..เจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช เจ้านครน่าน (ผู้มีพระชนมายุระหว่าง พ.ศ.2374 – 2461) เป็นเจ้าเมืองน่านในพ.ศ.2446 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ครองนานมา 25 ปี ซึ่งเจ้าสุริยพงษ์ฯ เป็นผู้ดำริในการให้แต่งพงษาวดารเมืองน่าน...”

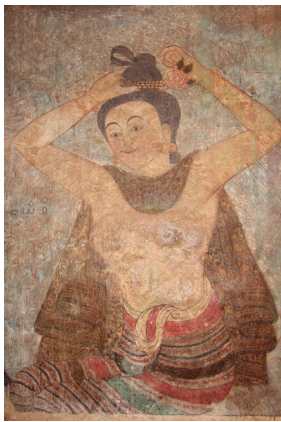

ภาพที่ 3 เจ้านันทวรฤทธิเดชและเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช
เจ้านครน่าน
จิตรกรรมวัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ปิยะนาถ อังควาณิชกุล
เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2559

การปกครองเมืองน่านของเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดชนั้นเป็นช่วงระยะเวลาที่สยามแผ่อิทธิพลการปกครองมายังหัวเมืองเหนือ ภาพจิตรกรรมในจังหวัดน่านจึงปรากฏภาพผสมผสานจากหลากหลายวัฒนธรรม ปรากฏลักษณะวิถีชีวิตล้านนาที่มีลักษณะผสมผสานอิทธิพลไทลื้ออยู่มาก และแสดงให้เห็นอิทธิพลไทใหญ่ปรากฏอยู่ด้วยตัวอย่างเช่น ภาพปูมานย่ามาน ณ วิหารภูมินทร์ จังหวัดน่าน ผู้ชายในภาพมีการสักยันต์ตามตัวทั้งแบบไทยล้านนาและอิทธิพลไทใหญ่ การแต่งกายทรงผมแบบไทใหญ่ ส่วนผู้หญิงในภาพเป็นการแต่งกายผสมไทใหญ่และไทลื้อ

ภาพที่ 4 ภาพปูม่านยาม่าน ผลงานที่มีชื่อเสียงของ
หนานบัวผัน
ภาพจิตรกรรม ณ วิหารวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ปิยะนาถ อังควาณิชกุล
เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2559

ภาพที่ 5 ภาพสตรีตกแต่งทรงผมไทลื้อแบบชาวน่าน
จิตรกรรม ณ วิหารวัดภูมินทร์ อำเภอเมือง จังหวัดน่าน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ปิยะนาถ อังควาณิชกุล
เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2559

ภาพที่ 6 ภาพสตรีไทลื้อแบบชาวน่าน นุ่งผ้าชิ้นลายริ้วดำ
จิตรกรรม ณ วัดหนองบัว อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ปิยะนาถ อังควาณิชกุล
เมื่อวันที่ 21 กรกฎาคม 2559

ทั้งภาพจิตรกรรมวิหารวัดภูมินทร์ และวัดหนองบัว จังหวัดน่าน ปรากฏภาพสตรีที่มีการแต่งกาย และทรงผมไทลื้ออย่างชัดเจน เป็นการสะท้อนถึงการเข้ามาอยู่อาศัยของชาว

ไทลื้อ ซึ่งเกิดจากการติดต่อกับอาณาจักรล้านช้างในอดีต ในขณะเดียวกัน หนานบัวผัน ศิลปินช่างแต้มชาวน่านผู้นี้ยังได้แสดงทักษะอิทธิพลการวาดภาพแบบตะวันตกทั้งลักษณะกายภาพของสัตว์ที่เสมือนจริง การแต่งกายของบุคคลในภาพแบบตะวันตก และฉากบางฉากที่จำลองมาจากกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นภาพสะท้อนถึงการเข้ามาของชาติตะวันตกและความรู้ทางศิลปะแบบสมัยใหม่ที่ศิลปินได้มีโอกาสเรียนรู้และถ่ายทอดออกมาในผลงานจิตรกรรม

2. จิตรกร ช่างแต้มภาพ

ตามลักษณะของภาพจิตรกรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังที่ทำการศึกษาทั้ง 4 วัด สามารถจำแนกตามลักษณะการวาดภาพของจิตรกรหรือที่ชาวล้านนา เรียกว่า **ช่างแต้ม** ได้เป็น 2 กลุ่ม คือ ช่างภายในท้องถื่น และช่างภายนอกท้องถื่น (ช่างที่มาจากท้องถื่นอื่น) หากจำแนกตามฝีมือในรายละเอียดและความประณีตของภาพแบ่งเป็นกลุ่มช่างหลวงและกลุ่มช่างราษฎร์

2.1 ช่างภายในท้องถื่น

ภาพจิตรกรรม ณ วัดบวรนครหลวง ตำบลท่าศาลา อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ และวัดป่าแดด ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีลักษณะของงานท้องถื่นเด่นชัด ทั้งโครงร่างใบหน้า ตัวคน กายภาพของสิ่งแวดล้อม วิธีการกำหนดขอบเขตของผนัง โทนของการใช้สี และมิติของภาพ จิตรกรรมทั้งสองวัดนี้ ปรากฏอิทธิพลจากภาคกลางและไทใหญ่เช่นกันแต่เป็นฝีมือแบบช่างพื้นบ้าน หรือช่างราษฎร์ ความแตกต่างกันที่เห็นได้ชัดเจนคือ การใช้สี สำหรับวัดบวรนครหลวง จิตรกรได้ใช้สีสดจัดจ้าน ส่วนวัดป่าแดดนั้นภาพจิตรกรรมอยู่ในพระวิหารที่มีความเก่าแก่และมีขนาดเล็กกว่าที่อื่น เป็นการใช้สีที่อ่อนกว่า สีมืดความละเอียดละไม่กลมกลืนทั้งภาพ เน้นการใช้สีฟ้าและสีส้มอ่อน มีการสอตแทรกวิถีชีวิตพื้นบ้านอย่างชัดเจน เช่น การทำนาไถนา เป็นต้น ปัจจุบันสีของภาพที่ผนังวัดป่าแดดนั้นมีความซีดจางมากเนื่องจากหลังคารั่ว จึงทำให้ภาพโดนน้ำฝนชะล้างจนเกิดความเสียหาย

2.2 ช่างภายนอกท้องถื่น

ภาพจิตรกรรม ณ วิหารลายคำ วัดพระสิงห์และวัดเสนาหิน สันนิษฐานว่าผู้วาดเป็นช่างภายนอกท้องถื่น อันเนื่องมาจากภาพจิตรกรรมที่ปรากฏเนื้อเรื่องเป็นอิทธิพลวรรณกรรมจากภาคกลาง ที่วิหารลายคำ วัดพระสิงห์เป็นการเล่าเรื่องสังข์ทองในผนังด้านซ้ายพระประธานและสุวรรณหงส์ชาดกในผนังด้านขวาพระประธาน (ในปัจจุบันชำรุดเลอะเลือนไปมาก) ส่วนวัดเสนาหินเป็นการเล่าเรื่องพระเวสสันดรชาดกในผนังด้านซ้ายพระประธาน ทั้งสองวัดแสดงให้เห็นว่าต้องเป็นฝีมือช่างหลวง ซึ่งเจ้าเมืองหรือบุคคลในราชวงศ์เป็นผู้ประสงค์ให้ทำการวาด มีการให้สัดส่วนของภาพบุคคลที่มีความอ่อนช้อย สวยงาม มีรายละเอียดทั้งเครื่องแต่งกาย วิถีชีวิต องค์ประกอบในภาพ ทั้งภาพปราสาท วัด บ้านเรือน ทิวทัศน์ การให้สีที่มีความประณีตในรายละเอียด ซึ่งแสดงให้เห็นชัดเจนว่าต้องเป็นฝีมือช่างหลวง การนำเสนอภาพของช่างแต้ม เป็นไปตามหลักการวาดภาพทางทัศนศิลป์ ตามที่สาริต ทิมวัฒนบรรเทิง ได้นำเสนอในการ

วิจัย เรื่อง การสร้างสรรค์จิตรกรรมภาพคน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากการศึกษาผลงานจิตรกรรมของศิลปินสาธาณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิโพธิสต์และลัทธิเยอรมันเอ็กซ์เพรสชันนิสต์ โดยศิลปินลาว มาย จันดาวงได้อธิบายการวาดภาพหญิงสาวที่ศิลปินได้มีโอกาสพบเห็นจากสถานที่ต่างๆ แล้วเกิดความประทับใจในรูปร่างและความงามของใบหน้า พร้อมด้วยกิริยาท่าทางที่อ่อนช้อย สะท้อนภาพสังคมชนบทที่อยู่ในความทรงจำและความประทับใจ และเขาได้แสดงทัศนะว่า “...ผู้หญิงจะงามมันต้องงาม Position...” หมายถึง การจัดวางท่าทางอิริยาบถ โดยเฉพาะการแสดง ความอ่อนช้อย เป็นส่วนประกอบสำคัญที่จะสามารถถ่ายทอดความงามภาพของสตรีได้

3. สถานภาพและวิถีชีวิตสตรีไทยภาคเหนือ

3.1 สตรีในฐานะแม่

ตามสถานภาพของสตรีในฐานะแม่ที่ปรากฏทางกฎหมาย มีสภาพที่ดีกว่าในฐานะภรรยาและในฐานะลูกกฎหมายให้สิทธิการครอบครองหญิงที่ยังไม่ได้แต่งงาน คือให้ถือว่าเป็นทรัพย์สินของทั้งบิดาและมารดา ในทางพุทธศาสนาให้การยกย่องแก่สตรีที่อยู่ในฐานะแม่ โดยพระพุทธเจ้ากล่าวถึงว่าบิดามารดา เป็นพรหมวิหาร 4 ของลูก คือ เมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขา พระพุทธเจ้ายังได้กล่าวยกย่องว่ามารดามีบุญคุณในฐานะผู้ให้กำเนิดบุตรและเลี้ยงดูบุตร ดังนั้นในสังคมล้านนา ยังคงเห็นภาพการเลี้ยงดูบุตรอยู่ข้างกายของมารดาอยู่เสมอ

3.2 สตรีในฐานะภรรยา

กฎหมายล้านนาโบราณได้กล่าวไว้ว่าสตรีที่ยังไม่ได้แต่งงาน อยู่ในความดูแลของบิดามารดา บิดามารดาเป็นผู้ตัดสินใจให้ทุกเรื่อง รวมไปถึงการเลือกคู่ครอง เมื่อแต่งงาน สตรีก็อยู่ในความดูแลของสามี ดังนั้นหน้าที่ของสตรีเมื่ออยู่ในฐานะลูก ก็ปรนนิบัติดูแลพ่อแม่ แต่เมื่อแต่งงานไปแล้ว หญิงนั้นก็ต้องดูแลปรนนิบัติสามี ถือเป็นหน้าที่ของภรรยาที่ดี การดูแลปรนนิบัติสามีเป็นหน้าที่ที่สตรีไทยโบราณจะต้องถือปฏิบัติมิให้บกพร่องทั้งยามที่ยังไม่มีบุตรหรือมีบุตรแล้ว ดังนั้นในยามที่สตรีไม่มีบุตร ก็จะต้องดูแลเลี้ยงบุตรและปรนนิบัติสามีไปพร้อมๆ กัน สำหรับสตรีที่ยังไม่ได้แต่งงาน การถูกเนื้อต้องตัวกัณเฑาะว์ชายหนุ่มกับหญิงสาวเป็นการปฏิบัติที่ไม่ถูกจารีตประเพณีเป็นข้อห้าม สังคมล้านนาถือเป็นการผิดผี ดังนั้น ภาพจิตรกรรมที่เห็นผู้ชายโอบไหล่หรือแตะเนื้อต้องตัวผู้หญิง เป็นการบ่งบอกสถานะให้ทราบว่ายกย่องในภาพนั้นทั้งคู่จะต้องเป็นสามีภรรยาแล้ว เช่น ภาพปู่ม่านย่าม่าน ที่วิหารวัดภูมินทร์ ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน

3.3 การประกอบอาชีพ

อาชีพของสตรีล้านนาที่มีความโดดเด่น ปรากฏบนจิตรกรรมผาผนังอย่างชัดเจนได้สะท้อนการเปิดโอกาสในสังคมให้สตรีมีบทบาท คือ อาชีพค้าขาย ได้มีภาพสตรีล้านนาในอิริยาบถอยู่ในวงล้อมเดียวกันกับผู้ชายทั้งวงสนทนาและกำลังประกอบอาชีพแม่ค้า ขณะผู้หญิงอยู่ในอิริยาบถกำลังนั่งขายของหรือกำลังสนทนาจึงจะมีการตบหูขี้โยกับผู้ชาย และปรากฏภาพการทำนาของสตรีในจิตรกรรมเรื่องวีรบุรุษชาดก วัดป่าแดด ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ภาพที่ 7 แม่ค้านั่งผ้าซิ่น มีผ้าตุ้มที่บริเวณไหล่ นั่งขายของพร้อมตบหูขี้โย

วิหารลายคำ วัดพระสิงห์ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ปิยะนาถ อังควาณิชกุล เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2559

ภาพที่ 8 ฝีมือช่างท้องถิ่นสะท้อนการทำนาของสตรีไทยภาคเหนือในภาพจิตรกรรม

วัดป่าแดด ตำบลท่าผา อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ปิยะนาถ อังควาณิชกุล เมื่อวันที่ 19 กรกฎาคม 2559

3.4 วิถีชีวิตทั่วไป

สตรีสามัญชนหรือสตรีชาวบ้านในสมัยจารีต มีหน้าที่ดูแลงานบ้านงานเรือน ทั้งการหุงหาอาหาร ทำบ้านเรือนให้สะอาด และจัดหาข้าวของเครื่องใช้ในเรือน เช่นเดียวกันกับสตรีภาคกลางที่หาบกระบุง เมื่อออกจากบ้านเพื่อไปตลาด เข้าป่า หรือเดินทาง สตรีไทยวันก็มักจะมีการหาบภาชนะเบียดเพื่อใส่ของใส่อาหาร หรือแบกน้ำ การหาบเบียดหรือบุง หรือภาชนะเครื่องเขิน เป็นภาพที่สามารถพบเห็นได้ทั่วไป จะมีภาชนะจักสานประเภทหนึ่งมีไว้เพื่อตักน้ำ เรียกว่า น้ำทุ้ง หรือน้ำถุ้ง และมีภาชนะตักน้ำอีกประเภทหนึ่งเรียกว่า ครุ เป็นเครื่องจักสานที่สานด้วยไม้ไผ่ ยาด้วยชันและน้ำมันยางเพื่ออุดรอยรั่วใช้ตักน้ำได้

ภาพที่ 9 สตรีชาวบ้านล้างหน้าทุ่มและสตรีใส่เสื้อ คาดผ้า นุ่งผ้าชิ้นเรียบร้อยถ้อยขึ้นเครื่องเขินไปทำบุญที่วัดวิหารลายคำ วัดพระสิงห์ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
ที่มา : ภาพถ่ายโดยผู้วิจัย ปิยะนาถ อังควาณิชกุล เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2559

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยทั้งจากบันทึกในกฎหมายวรรณกรรมชาดก บันทึกชาวตะวันตก และจิตรกรรมฝาผนังเพื่อศึกษาสถานภาพและวิถีชีวิตสตรีไทยภาคเหนือ

1.วรรณกรรมชาดกต่างๆ และมุขปาฐะที่เป็นที่เผยแพร่ในสังคมล้านนาและปรากฏอยู่ในจิตรกรรมฝาผนัง เป็นการนำเสนอโดยการแฝงไว้ซึ่งอุดมคติในพุทธศาสนา และสามารถตีความสตรีในมุมมองคติทางพุทธศาสนาได้

2.จากการศึกษาวิจัยโดยทำการค้นคว้าเอกสารหลายด้าน และทำการเก็บข้อมูลในพื้นที่ยังมีภาพจิตรกรรมที่สามารถสะท้อนสภาพสังคมล้านนาทั้งในสมัยจารีตและในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้อีกหลายวัดในจังหวัดที่อยู่ในอาณาเขตของอาณาจักรล้านนาเดิม เช่น แพร่ ลำปาง เชียงราย เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยทำการเลือก 2 จังหวัด ที่เป็นตัวแทนศูนย์กลางล้านนาตะวันตก และศูนย์กลางล้านนาตะวันออก สำหรับผู้ที่สนใจสามารถทำการศึกษาเพิ่มเติมได้

3.จากการศึกษาวิจัยนี้ ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการตั้งถิ่นฐานชาติพันธุ์ต่างๆ ในพื้นที่ มีการผสมผสานทางวัฒนธรรม จนทำให้กลายเป็นวัฒนธรรมเฉพาะถิ่นที่มีผู้รู้และเชี่ยวชาญในรายละเอียดของวัฒนธรรมนั้นลดน้อยลง ควรเร่งให้มีการอนุรักษ์ก่อนสูญหาย เช่น การทำขึ้นคาค่ากัน ด้วยกรรมวิธีมัดหมี่ของเมืองน่าน เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

- เคอร์ติส, ลิลเลียน จอห์นสัน. (2546). **ชาวลาวทางตอนเหนือของประเทศสยาม ตอนที่ 2**. แปลโดย ชรัตน์ สิงห์เดชากุล. กรุงเทพฯ : กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร.
- น.ณ ปากน้ำ. (2544). **จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรนครหลวงชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- บ็อบ, คาร์ล. (2550). **ท้องถิ่นสยามยุคพระพุทธเจ้าหลวง**.

แปลโดย เสฐียร พันธรัชนี และ อัมพร ทีชะระ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : มติชน.

ประชุมพงศาวดารภาคที่ 10 เรื่องราชวงศ์พระยาพญาเมืองน่าน ฉบับเจ้าสุริยพงษ์ผริตเดช พระเจ้านครน่านให้แต่งไว้สำหรับบ้านเมือง. (2461). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร.

ประเสริฐ วัฒนคร ผู้เรียบเรียง. (2521). **มังรายศาสตร์**.

กรุงเทพฯ : ภาควิชาประวัติศาสตร์

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

แมคกิลวารี, เดเนียล. (2544). **กึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว**. แปลโดย จิตราภรณ์ ตันรัตนกุล พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.

วินัย ปราบริปู. (2559, 21 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย ปิยะนาถ อังควาณิชกุล, ที่หอศิลปวัฒนธรรม อำเภอเมือง จังหวัดน่าน.

สมโชติ อ๋องสกุล. (2559, 17 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย ปิยะนาถ อังควาณิชกุล, ที่ศูนย์ล้านนาศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่.

สมโชติ อ๋องสกุล. (2541). **จิตรกรรมฝาผนัง วัดบวรนครหลวง เชียงใหม่ : จำจัดของสี่สนและพลังแห่งภูกัน**. ใน **ศิลปวัฒนธรรม**. 19 (6) : 72 – 74.

สาริต ทิมวัฒน์บรรเทิง. (2558, มกราคม – มิถุนายน). การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมภาพคน ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม จากการศึกษาผลงานจิตรกรรมของศิลปินสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ได้รับอิทธิพลจากลัทธิโพธิสัตว์และลัทธิเยอรมันเอ็กซ์เพรสชันนิสม์. ใน **วารสารสถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ**. 16 (2) : 121 – 131.

อัจฉราภรณ์ จันทรสว่าง. (2548). **การศึกษาสถานภาพสตรีในกฎหมายล้านนาโบราณ**.วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.(สาขาวิชาภาษาและวรรณกรรมล้านนา). เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Evans, Grant. (2009). **The Last Century of Lao Royalty, A Documentary History**. China : Silkworm Books.

Wu, Weiping. (Summer 2001). Women's Rights to House and Land: China, Laos, Vietnam. American Planning Association. **Journal of the American Planning Association**. Vol.67 (3) : 343-344 .